

Формування мережі губернських установ Катеринославської губернії у XIX столітті

Тлеуш В. М., Запорізький національний університет

Стаття присвячена історії формування мережі губернських установ Катеринославської губернії у XIX ст. Виявлено, що основною метою приведення мережі губернських установ у відповідність з центрально-російськими губерніями стала ліквідація будь-яких відмінностей у адміністративному устрої Катеринославської губернії.

Мережа губернських установ Катеринославської губернії, утвореної 1802 року, конструювалася на основі її територіального поділу. З'ясовано, що місцеві органи влади утворювались згідно із законодавством Російської імперії та за прикладом центрально-російських губерній. Встановлено, що основною метою заснування та функціонування цих установ стала їх інтеграція у державну систему Російської імперії.

У статті виявлено, що до середини XIX ст. мережа губернських установ значно збільшилась. Загалом місцеві органи влади, створені в Катеринославській губернії, за деяким виключенням відповідали нормативно-правовим актам Російської імперії, але, втім, мали свої особливості як у структурі, так і функціях. Окрім того, установи, створення яких регламентувалось загальноімперськими нормативно-правовими актами, зазвичай утворювались та починали функціонувати через декілька років після більшості центрально-російських губерній. З'ясовано, що поступово за півстоліття існування Катеринославської губернії склад її губернських установ уніфікувався до загальноросійського зразка, але все ж деякі установи так і не були створені.

У статті доведено, що губернські органи влади Катеринославської губернії формувалися протягом усієї першої половини XIX століття, тож інтеграцію адміністративного устрою регіону не вдалося здійснити швидкими темпами. Після ліквідації Новоросійського генерал-губернаторства в управлінні Катеринославської губернії відбувалися процеси, що ще більше прирівняли її до внутрішньої губернії Російської імперії.

Ключові слова: Катеринославська губернія; адміністративно-територіальний устрій; органи влади; губернатор; губернське правління; уніфікація; інтеграція

Formation of the network of the Katerynoslav province's authorities in the XIXth century

Tleush V. M., Zaporizhzhia National University

The article is devoted to the history of the formation of the network of provincial institutions of Katerynoslav province in the 19th century. It was found out that the main goal of bringing the network of provincial institutions in line with the central Russian provinces was the elimination of any differences in the administrative structure of Katerynoslav province.

The network of provincial institutions of Katerynoslav province formed in 1802 was constructed on the basis of its territorial division. It was found out that local authorities were formed in accordance with the legislation of the Russian Empire and the example of the central Russian provinces. It was established that the main purpose of the creation and functioning of these institutions was their integration into the state system of the Russian Empire.

The article reveals that by the middle of the 19th century the network of provincial institutions has increased significantly. In general, local authorities, established in Katerynoslav province, with some exceptions conformed to the legal acts of the Russian Empire, but, however, had their own peculiarities, both in structure and in functions. In addition, the institutions, the creation of which was regulated by general imperial normative and legal acts, usually formed and began to work in a few years after most of the central Russian provinces. It was clarified that gradually for half a century of the existence of the Katerynoslav province the composition of its provincial institutions was standardized to the all-Russian model, but, however, some institutions were not created yet.

The article proves that the provincial authorities of the Katerynoslav province formed throughout the first half of the 19th century, and the integration of the administrative system of the region failed to be implemented at a rapid pace. After the liquidation of Novorossia governance-general, the governor-general in the management of Katerynoslav province took place processes that further equated it with the internal province of the Russian Empire.

Keywords: Katerynoslav province; administrative-territorial structure; authorities, governor; provincial government, unification, integration

Формирование сети губернских учреждений Екатеринославской губернии в XIX веке

Тлеуш В. М., Запорожский национальный университет

Статья посвящена истории формирования сети губернских учреждений Екатеринославской губернии в XIX в. Выявлено, что основной целью приведения сети губернских учреждений в соответствие с центрально-росийскими губерниями стала ликвидация любых различий в административном устройстве Екатеринославской губернии.

Сеть губернских учреждений Екатеринославской губернии, образованной в 1802 г., конструировалась на основе ее территориального деления. Выяснено, что местные органы власти создавались в соответствии с законодательством Российской империи и по примеру центрально-росийских губерний. Установлено, что основной целью создания и функционирования этих учреждений стала их интеграция в государственную систему Российской империи.

В статье выявлено, что к середине XIX в. сеть губернских учреждений значительно увеличилась. В целом местные органы власти, созданные в Екатеринославской губернии, за некоторым исключением отвечали нормативно-правовым актам Российской империи, но, впрочем, имели свои особенности как в структуре, так и в функциях. Кроме того, учреждения, создание которых регламентировалось общеимперскими нормативно-правовыми актами, обычно создавались и начинали функционировать через несколько лет после большинства центрально-росийских губерний. Выяснено, что постепенно за полвека существования Екатеринославской губернии состав ее губернских учреждений был унифицирован по общероссийскому образцу, но все же некоторые учреждения так и не были созданы.

В статье доказано, что губернские органы власти Екатеринославской губернии формировались в течение всей первой половины XIX в., поэтому интеграцию административного устройства региона не удалось осуществить быстрыми темпами. После ликвидации Новороссийского генерал-губернаторства в управлении Екатеринославской губернии происходили процессы, которые еще больше приравняли ее к внутренней губернии Российской империи.

Ключевые слова: *Екатеринославская губерния; административно-территориальное устройство; органы власти; губернатор; губернское правление; унификация; интеграция*

Постановка проблеми.

Російська імперія протягом двох століть перманентно проводила адміністративно-територіальні реформи для реалізації своєї політики на місцях та організації відносин між центром та периферією. Це дозволяло державі здійснювати внутрішню політику та вирішувати нагальні питання державного управління, особливо на окраїнних територіях. Одну з головних ролей в системі адміністративно-територіального устрою займали місцеві органи влади в губерніях.

Мережа губернських установ Катеринославської губернії, утвореної 1802 року, конструювалася на основі її територіального поділу. У цьому контексті слушним є твердження, що «адміністративно-територіальний устрій – це не просто проблема розподілу території держави на певні частини. Насамперед – це проблема влади та її організації, як у центрі, так і в територіальних утвореннях» [10]. Місцеві органи влади утворювались згідно із законодавством Російської імперії та за прикладом центрально-російських губерній. Основною метою заснування та функціонування цих установ стала їх інтеграція у державну систему Російської імперії.

Аналіз досліджень і публікацій.

До питання адміністративно-територіального устрою Катеринославської губернії звертались у своїх дослідженнях такі історики, як М. Панфьорова, І. Савченко, В. Лукашевич та інші [12; 19; 22]. Але протягом двох століть вивчення історії Південної України жоден з дослідників не присвятив свої студії комплексному вивченню формування мережі установ губернського рівня Катеринославської губернії у XIX столітті, оскільки в науковому середовищі побутує вже стала думка, що з утворенням трьох південноукраїнських губерній (Катеринославської, Херсонської та Таврійської) процес реформування та уніфікації завершився або ж був не такий жвавий, як у останній чверті XVIII ст.

Мета дослідження.

У статті здійснюється спроба вивчити особливості формування губернських установ Катеринославської губернії.

Виклад основного матеріалу.

Владу в губернії очолював губернатор, який був фактично виконавцем волі імператора та генерал-губернатора, не дивлячись на коло повноважень, які надавали цивільним губернаторам законодавчі акти Російської імперії. Не сталося

розширення влади губернатора Катеринославської губернії і після ліквідації Новоросійського генерал-губернаторства, чому завадило впровадження ліберальних реформ Олександра II. Але при цьому губернатор продовжував бути керівником місцевої адміністрації і виконував різні обов'язки з управління губернією, поліцією, нагляду за судами, в'язницями, становими органами, завідував багатьма господарськими справами. В останній третині XIX ст. простежується посилення влади губернатора у зв'язку з активним розгортанням революційного руху, отримавши право навіть впливати на суд у 80-х роках [25].

Губернатору підпорядковувались усі місцеві органи влади Катеринославської губернії: губернське правління, канцелярія, різноманітні комісії, комітети, контори тощо. Необхідно зазначити, що усі місцеві органи влади мали лінійне або відомче підпорядкування. Відомча система управління означала, що кожна установа або посадовець мав підпорядковуватися в своїй діяльності певному міністерству. Навіть губернатор і той підпорядковувався Міністерству внутрішніх справ.

Губернські та повітові присутні місця мали відкритися одразу після вступу губернатора на свою посаду. У сенатському указі 1802 р. вказувалося, що губернатори зобов'язані якнайшвидше розпочати роботу місцевих установ та доповісти Сенату. При цьому, на відміну від Миколаївської та Таврійської губерній, де створювалися нові установи, в Катеринославській губернії необхідно було здійснити передачу справ від попередніх установ Новоросійської губернії, центр якої також знаходився в Катеринославі [20].

Штат Катеринославської губернії був затверджений 1806 р. [1]. У зв'язку з недостатньою кількістю чиновників на півдні України, в тому числі й через відкомандирування деяких із губернських установ попередньої Новоросійської губернії до новостворених Миколаївської та Таврійської, імператорським указом дозволялося відходити від вимог обирати посадовців згідно рангам та обирати з огляду на їх здібності [21]. Проте саме це і збентежило пізніше імператора Олександра I, який надіслав 1816 р. наказ херсонському військовому губернатору О. Ф. Ланжерону з відомостями про виявлені недоліки в устрої південноукраїнських губерній. Зокрема, імператор зазначав, що занепокоєний тим, що в Катеринославській, як і в інших південних губерніях, на службу приймають

«порочных, из других губерний удаленных» чиновників. Тому вимагав негайного перегляду чиновників та встановлення їх досвіду, компетентності, «дабы люди подозрительные и дурного поведения удалены были от должностей» [1].

Свої функції губернатор виконував за допомогою губернського правління, яке підпорядковувалося Сенату та знаходилося у відомстві Міністерства внутрішніх справ. Губернське правління було важливою ланкою мережі місцевих органів влади на теренах Південної України після їхнього входження до складу Російської імперії. Воно вважалося основною адміністративною установою губернії під керівництвом губернатора. Губернське правління відповідало за оприлюднення в губернії законів і здійснювало контроль за їх виконанням, контролювало розвиток сільського господарства, промисловості, охорони здоров'я тощо [6].

Правління ще з часів Петра I було колегіальним органом. Катеринославське губернське правління поділялось на присутствіє, на засіданнях якого вирішувались усі поточні та нагальні справи по губернії, та канцелярію, на яку покладалось завдання документального обслуговування правління. Детальний аналіз адрес-календарів дозволяє стверджувати, що до складу Катеринославського губернського правління входили два радники, а з 1831 р. – 3 радники, асесор та секретар. Головою правління вважався Катеринославський губернатор. Радники засідали та вирішували справи, а головне завдання асесора було замінити радника у разі відсутності кого-небудь із засідателів. Секретар не мав права голосу, він був головою канцелярії правління, але брав участь у засіданнях у якості доповідача по справах дня.

Зазвичай у губернському правлінні працювало два секретаря, але один призначався для роботи безпосередньо при губернському правлінні, а другий виділявся для роботи при губернаторі. З 1836 р. штат секретарів трохи збільшився – при правлінні тепер працювали два секретаря. А для роботи при губернаторі секретар вже не виділявся зі штату губернського правління, а призначався особистий [15]. Звідси бере початок формування особистої канцелярії катеринославського губернатора.

У 30-х роках секретарська посада вже вийшла за межі правління, секретар став особистим при губернаторі. 1859 р. він зветься вже правителем канцелярії, якому підпорядковуються шість помічників [2]. Окрім того, 1832 р. при губерна-

торі з'являються чиновники «по особым поручениям» [13], 1852 р. – вже чотири, 1857 р. – 5: три старших та два молодших. Як бачимо, до середини XIX ст. роль губернського правління значно знизилась, а справи передані канцелярії. Саме до середини XIX ст. якраз і сформувалась особиста канцелярія Катеринославського губернатора, яка поступово перебрала частину функцій і обов'язків губернського правління та керівне положення в губернській адміністрації. Катеринославське губернське правління – це орган із колегіальною формою правління, а канцелярія катеринославського губернатора – це установа з одноосібною формою управління, де рішення з того чи іншого питання губернатор приймав самостійно [11]. Тим самим губернське правління перетворилося на виконавчий орган губернатора.

Існування особистих канцелярій губернатора, окрім канцелярії губернського правління, було законодавчо закріплено в «Учреждении губернских правлений» 1845 р. Причинами утворення такої установи дослідники вважають роздрібнення губернського управління по відомствах, які не підпорядковувалися губернатору, великий обсяг паперової роботи та листування губернатора. Проте це аж ніяк не вирішило обсяги роботи і навіть після утворення особистих канцелярій губернаторів мали місце скарги щодо заплутаності та великої кількості листування, а також накопичення невирішених справ по губернії [5].

Структура та штат губернського правління протягом першої половини XIX ст. еволюціонують. 1851 р. до складу губернського правління входить віце-губернатор, який до цього головував у казенній палаті [3]. Також 1851 р. Катеринославське губернське правління вперше ділиться на окремі відділи, які, в свою чергу, поділялись на столи. Чиновники відділів займалися оприлюдненням законів, наглядом за виконанням розпоряджень губернатора та губернського правління, фінансово-господарськими питаннями, керівництвом поліції, зв'язком із судовими органами губернії тощо. Так, було створено перший, другий, третій відділ та окремо виділявся редактор створеного у 1838 р. печатного органу губернської адміністрації – Катеринославських губернських відомостей [23]. Пізніше, з 1859 р., четвертий відділ почав називатися газетним, а його голова – начальником газетного столу та «производителем» робіт статистичного комітету [2]. Головами відділень зазвичай були радники губернського правління. Такий

поділ був уведений у Російській імперії «Учреждением губернских правлений» від 2 січня 1845 р., яке в Катеринославській губернії отримало дію лише з початком 50-х років XIX ст. 1866 р. у губернському правлінні виділяється будівничий відділ, до складу якого входили інженер та архітектор, та лікарський відділ.

При губернському правлінні також працювали губернський прокурор, стряпчий карних справ, стряпчий казенних справ, які підпорядковувались Міністерству юстиції. Ці чиновники здійснювали нагляд за виконанням законів Російської імперії на місцях. Стряпчих можна розглядати як помічників губернського прокурора, які допомагали йому кожний у своїй галузі, відповідно їх основна функція полягала у нагляді за виконанням карного законодавства та за фінансовими справами. На початку 50-х років посада стряпчого казенних справ змінюється посадою казначея. 1803 р. навіть зустрічається стряпчий цивільних справ, але, вочевидь, обов'язки посадовця перекликалися з обов'язками самого прокурора. Як і по всій Російській імперії, штат губернських службовців починає збільшуватися на середину XIX ст., тому вже у 1859 р. при прокурорі з'являється «письмовод», який займався паперовими справами [2].

До вищезазначених чиновників, які працювали при губернському правлінні, необхідно додати губернського землеміра, губернського архітектора (з'являється в Катеринославській губернії з 1806 р. [16]), наглядача за худобою (але ця посада існувала не кожного року, причину чого вбачаємо у неповноті даних, що подавалися губернаторами до Академії Наук та Герольдії) тощо.

Окрім губернського правління та канцелярії губернатора, у губернії діяла велика кількість різноманітних комісій та контор, які були створені для посилення оперативності роботи губернатора та губернського правління по відомству інших міністерств. Із часу заснування Катеринославської губернії у ній діяла казенна палата, палата карного суду та палата цивільного суду. Проблем із організацією роботи цих установ не було, оскільки вони стали правонаступниками таких же установ попередньої Новоросійської губернії.

До складу казенної палати, яка підпорядковувалась Міністерству фінансів, до 1851 також входили три радники, губернський казначей, асесор та секретар. У 1834 р. штат казенної палати Катеринославської губернії збільшився за рахунок

появи посади контролера, старшого лісничого (до к. 40-х років), у 1859 р. – трьох чиновників «по особам поручениям», наглядача за акцизними зборами та інших чиновників [14; 2]. Станом на 1860 р. казенна палата поділялась на ревізське, питне, контрольне, казначейське відділення.

Загалом Катеринославська казенна палата відала збором податків, державним майном, будівництвом, винними відкупам та іншими фінансовими справами. Але поступово функції казенної палати звужувались. Як видно з відомостей, вміщених у місяцесловах, у 40–50-х роках XIX ст. з'являються спеціальні установи, на кшталт палати державного майна, акцизної контори, контрольної палати (ревізія рахунків), які спеціалізувались на конкретній фінансовій діяльності. Тож казенна палата до середини XIX ст. втрачає більшу частину своїх обов'язків, а відповідно і компетенції, перетворюючись із колегіального в бюрократичний орган. Окрім того, чиновники казенної палати виконували роль бухгалтерів усіх державних губернських установ, проте із розширенням штату губернських чиновників у середині XIX ст., із появою окремих бухгалтерів у кожній установі у чиновниках казенної палати відпадає потреба.

У губернії від самого початку її діяльності функціонували такі судові установи, як палата карного та цивільного суду, підпорядковані Міністерству юстиції. Їх характерною особливістю була загальностановість. Окрім того, окремі палати карного та цивільного суду існували тільки на півдні України. В інших губерніях існувала одна палата Суду та Розправи, яка поділялася на два департаменти. Введення окремих судочинних установ в губерніях пояснювалося скоріш за все значною кількістю поземельних суперечок в регіоні. Така структура судочинних установ на півдні України залишилася без змін до 1831 р., коли в губерніях Російської імперії знову ввели окремі карні та цивільні палати [22].

Палата карного суду була вищою інстанцією для повітових судів, городових магістратів та ратуш. До складу палати входили голова, радник, засідателі та секретар. Палата цивільного суду розглядала та вирішувала, відповідно, цивільні справи. Палата виступала апеляційною установою для нижчих судових інстанцій. У результаті судової реформи 1864 р. палати карного та цивільного суду були скасовані. У Катеринославській губернії вони зникли лише 1870 р.

До судових інстанцій Катеринославської губернії слід віднести ще й совісні суди. Совісний

суд виникає в Катеринославській губернії лише 1805 р. До складу суду входили суддя та два засідателі. Це становий суд, а отже і члени суду обиралися від різних станів [26]. До компетенції цих судів належали справи, пов'язані з чаклунством, марновір'ям, бродяжництвом, злочинами малолітніх, а також справи про образу батьків дітьми. У Російській імперії совісні суди було ліквідовано 1852 р., а в Катеринославській губернії функції совісного суду було передано палатам карного та цивільного суду лише у 1858 р.

Протягом другої третини XIX ст. у Катеринославській губернії виникає ряд губернських установ, створення яких мало полегшити роботу губернатора та губернського правління шляхом відбирання деяких питань, переважно господарського характеру. Усі ці комітети дещо розвантажували губернське правління, але губернатору не ставало легше, адже він всюди був головою засідань [5].

Так, 1824 р. була створена комісія народного продовольства, яка вирішувала справи створення запасів продовольства (діяла до 1842 рр.).

«Приказ общественного призрения», утворений для управління притулками, освітніми установами, лікарнями тощо, виник лише 1830 р., хоча, наприклад, у Херсонській губернії він існував від самого початку заснування (1804 р.). У складі приказу станом на 1857 р. знаходились засідателі, наглядачі та лікарі. З проведенням земської реформи та утворенням земств справи приказу перейшли до земських установ.

Будівнича комісія у складі асесора, архітектора та секретаря діяла протягом 1834–1840 рр. До цього функцію комісії виконував просто губернський архітектор. 1858 р. з'являється будівнича та дорожня комісія [4]. У 1866 р. справами по будівництву завідувало вже новостворене будівниче відділення Катеринославського губернського правління [17].

Катеринославська губернська креслярня працювала з 1834 р., де служили два землеміри, і це окрім основного губернського землеміра у складі правління. У 60-х роках креслярня стала черговим відділенням губернського правління. Лікарська управа, що працювала з 1836 р. у складі інспектора, оператора, акушера, діяла також до 1866 р., коли у складі Катеринославського губернського правління з'явилося лікарське відділення. З 1839 р. працював попечитель хлібних запасних магазинів.

На відміну від решти губерній Російської імперії, де губернські палати державного майна

з'являються 1838 р., у Катеринославській губернії ця палата була утворена 1844 р., вона перебрала функції будівничої комісії, комісії народного продовольства та інших. Від початку заснування в палаті працювали управляючий, губернський лісничий (який до того працював у складі казенної палати), учень лісничого, діловод, асесор. Поступово штат значно розширюється. 1851 р. додаються радник, контролер, землемір, стряпчий, цивільний інженер, лікар; 1854 р. – казначей (для вирішення власних фінансових питань палати); 1859 чиновник для особливих доручень, бухгалтер, езекутор, архіваріус та ветеринар.

На початок другої половини XIX ст., а саме 1858 р., у Катеринославській губернії також була створена губернська поштова контора [2] з величезним штатом службовців, що свідчить про великий обсяг роботи.

Поступово кількість губернських установ ще збільшується. Так, 1860 р. працювали губернський статистичний комітет, губернський «попечительный» комітет про в'язниці, губернське «попечительство» дитячих притулків, «особое о земских повинностях присутствие», губернський комітет «общественного здравия», «комитет о губернском коннозаводстве», «губернская посредническая комиссия». 1866 р. – «питейно-акцизное управление», контрольна палата, губернське казначейство. Цікаво, що головою більшості комісій та комітетів був цивільний губернатор, що у декілька разів перевищувало зайнятість губернаторів у порівнянні з початком XIX ст.

Як бачимо, до середини XIX ст. мережа губернських установ значно збільшилась. Загалом місцеві органи влади, створені в Катеринославській губернії, за деяким виключенням відповідали нормативно-правовим актам Російської імперії. Але, втім, мали свої особливості. На початку існування губернія зовсім не мала совісного суду, «приказа общественного призрения» та інших загальноприйнятих установ. Окрім того, необхідно зазначити, що установи, створення яких регламентувалось загальноімперськими нормативно-правовими актами, зазвичай утворювались та починали функціонувати через декілька років після більшості центрально-російських губерній. Та поступово за півстоліття існування Катеринославської губернії склад її губернських установ уніфікувався до загальноросійського зразка, але все ж деякі установи так і не були створені, на кшталт мануфактурного або віспаного комітетів, які, втім, були не обов'язковими

[24]. Подальший соціально-економічний розвиток регіону сприяв нівелюванню відмінностей губернських органів управління, що конкретизувалося у структурних змінах. Уніфікація проходила досить довго – до середини XIX ст. Центральний російський уряд вжив усіх необхідних заходів для того, щоб цей процес викликав якомога менший супротив місцевого населення.

Після ліквідації Новоросійського генерал-губернаторства в управлінні Катеринославської губернії відбуваються процеси, що ще більше прирівнюють її до внутрішньої губернії Російської імперії.

При губернаторі продовжувала працювати канцелярія з великим штатом канцелярських службовців та чиновників з особливих доручень [18]. Так само діяло губернське правління, що згідно з нормативно-правовими актами Російської імперії з 1865 р. було звільнено від деяких адміністративно-господарських справ, якими тепер мали завідувати новостворені земські установи [9]. Штат губернського правління не змінився. Так, до його складу входили віце-губернатор, радники, асесор та секретар.

Правління поділялося на відділи, які, на відміну від першої половини XIX ст., мали обов'язкові назви. Так, у Катеринославському губернському правлінні діяли будівничий відділ у складі інженера, архітектора, помічників; лікарський відділ у складі лікарського інспектора, помічника, фармацевта; губернська креслярня у складі землеміра, помічників. З 1894 р. виділяється губернське присутствіє, на відміну від решти губерній Російської імперії, де вони вводяться 1889 р. У 1895 р. з'являється тюремний відділ, з початку 1900-х рр. – межовий відділ.

У губернії продовжувала діяти казенна палата, губернське казначейство, питно-акцизне управління (з 1890 – просто акцизне управління), контрольна палата. Катеринославська палата державного майна перетворилася на управління державним майном, яке діяло до 1882 р. Після цього діяла спільна Таврійсько-Катеринославська палата державного майна. Об'єднання стало необхідним кроком через передачу багатьох питань палати до інших губернських установ. Взагалі реформування Міністерства державного майна суттєво вплинуло на структуру губернських органів по цьому відомству. Так, в останні роки свого існування управління носило назву управління землеробства та державного майна. Продовжувало діяти дворянське депутатське зібрання, губернська поштова контора, яка з

1890 р. стала поштово-телеграфною конторою. Судова влада в Катеринославській губернії була представлена окружним судом, який почав діяти з 1896 р.

Наприкінці XIX ст. у Катеринославській губернії діяли губернський статистичний, розпорядчий, тюремний комітети, губернське по земським та міським справам присутствіє. 1891 р. в Катеринославі було засновано Гірське управління Південної Росії, якому підпорядковувались усі південноукраїнські губернії, розділені на чотири округи: Південно-Західний, Дніпровсько-Таврійський, Харківсько-Бахмутський та Луганський [7]. На початку XX ст. додаються ще лісоохоронний комітет, губернське по промисловому податку присутствіє, «по фабричним и горнозаводским делам присутствие», «по воинской повинности присутствие», комітет «попечительства о народной трезвости» [8]. Усі ці установи так само існували у всіх губерніях Російської імперії, проте в Катеринославській губернії вони завжди створювалися на декілька років пізніше. Окрім того, що у

більшості цих присутствій засідав губернатор, до їх складу також входили представники земського та міського самоврядування.

Висновки.

Таким чином, мережа губернських установ Катеринославської губернії формувалась протягом усієї першої половини XIX століття, тож інтеграцію адміністративного устрою регіону не вдалося здійснити швидкими темпами. Проте до часу ліквідації Новоросійського генерал-губернаторства мережа губернських установ стала майже повністю відповідати загальноросійському зразку. Загалом губернські органи влади відповідали нормативно-правовим актам Російської імперії, проте мали свої особливості, а також зазвичай утворювались із запізненням у порівнянні з більшістю центрально-російських губерній. У другій половині XIX століття мережа губернських установ змінювалась у загальноросійському руслі та їх діяльність була направлена здебільшого на боротьбу з революційним рухом, як і по всій Російській імперії.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Адміністративний устрій Південної України (середина XVIII – перша половина XIX століття) / Упорядники А. Бойко, В. Козирев, В. Мільчев та ін Запоріжжя: РА “Тандем-У”, 2005. – 528 с.
2. Адрес-календарь. Общая роспись всех чиновных особ в государстве, на 1859–1860 год. Санкт-Петербург: в Типографии Императорской Академии Наук. Ч. 2. – 554 с.
3. Адрес-календарь. Общая роспись всех чиновных особ в государстве, 1851. Санкт-Петербург: в Типографии Императорской Академии Наук. Ч. 2. – 194 с.
4. Адрес-календарь. Общая роспись всех чиновных особ в государстве, на 1858 год. Санкт-Петербург: в Типографии Императорской Академии Наук. Ч. 2. – 260 с.
5. Алексеев С. А. Управление губерниями по «Наказу губернаторам» 1837 г. / С. А. Алексеев, Ц. Ц. Михеева // Вестник РУДН. Серия Юридические науки. – 2008. – №2. – С. 5-11.
6. Бармак М. В. Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / М. В. Бармак. – Львів, 2008. – 40 с.
7. Екатеринославская губерния. Памятная книжка и адрес-календарь 1903 года / Под ред. Я. Г. Гололобова. Екатеринослав: Типо-Литография Губернского правления, 1903. Отд. 3. – 74 с.
8. Екатеринославская губерния. Памятная книжка и адрес-календарь 1900 года / Под ред. Я. Г. Гололобова. Екатеринослав: Типо-Литография Губернского правления, 1900. Отд. 3. – 66 с.
9. Ерошкин Н. П. История государственных учреждений дореволюционной России / Н. П. Ерошкин. – М., 1997. – 357 с.
10. Кучабський О. Г. Еволюція адміністративно-територіальних систем: теоретико-методологічний аспект / О. Г. Кучабський // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 1. – С. 51-59.
11. Леміш Н. Організація роботи зі службовими документами в органах державної влади Чернігівської губернії в першій половині XIX ст. / Н. Леміш // Архіви України. – 2008. – № 5-6. – С. 81-96.
12. Лукашевич В. Історія створення канцелярії генерал-губернатора Катеринославського намісництва Г. Потьомкіна (до джерелознавства документації з діловодства останньої чверті XVIII століття) / В. Лукашевич // Південна Україна XVIII – XIX ст. – 1999. – Вип. 4. – С. 159-166.
13. Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1832. В Санкт-Петербурге, при Императорской Академии Наук. Ч. 2. – 422 с.
14. Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1834. В Санкт-Петербурге, при Императорской Академии Наук. Ч. 2. – 439 с.
15. Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1836. В Санкт-Петербурге, при Императорской Академии Наук. Ч. 2. – 448 с.

16. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1806. В Санкт-Петербурге, при Императорской Академии Наук. Ч. 2. – 492 с.
17. Памятная книжка Екатеринославской губернии на 1867 год. Екатеринослав: в типографии губернского правления, 1866. Ч. 1. – 64 с.
18. Памятная книжка и адрес-календарь Екатеринославской губернии на 1895 год / Под ред. Я. Г. Гололобова. Екатеринослав: Типо-Литография Губернского правления, 1894. – 274 с.
19. Панфьорова М. А. Адміністративно-територіальний устрій Південно-Східної України наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. / М. Панфьорова // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – 1999. – Вип. VII. – С. 119-127.
20. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XXVII. – 1120 с.
21. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XXVIII. – 1326 с.
22. Савченко І. В. Адміністративно-територіальний устрій Південної України (1775–1822 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / І. В. Савченко. – Запоріжжя, 2004. – 202 с.
23. Самохина Н. Вітчизняні «Губернские ведомости» у колекції газетних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського / Н. Самохина // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 4. – С. 55-58.
24. Свод законов Российской империи, повелением государя императора Николая Павловича составленный. – Санкт-Петербург, 1857. – Т. 2. Ч. 1. – 1263 с.
25. Тлеуш В. М. Особливості організації губернаторської влади в Катеринославській губернії / В. М. Тлеуш // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – Київ, 2016. – Випуск 109. – С. 21-26.
26. Шандра В. С. Совісний суд в Україні кінця XVIII – першої половини XIX ст.: структура, судові практики та архівні фонди / В. С. Шандра // Український археографічний щорічник. – 2009. – Вип. 13-14. – С. 532-554.

REFERENCES

1. Boiko, A., Kozyriev, V., & Milchev, V. et all. (2005). *Administrativnyi ustroi Pivdennoi Ukrainy (seredyna XVIII – persha polovyna XIX stolittia)* [Administrative division of the Southern Ukraine (middle of the 18th – first half of the 19th century)] / Zaporizhzhia [in Ukrainian].
2. Adres-kalendar. Obshchaia rospys vsekh chynovnykh osob v gosudarstve, na 1859–1860 god [Address-calendar. The general painting of all officials in the state, 1859-1860]. *V Tipografii Imperatorskoi Akademii Nauk, Sankt-Peterburg*. Ch. 2 [in Russian]
3. Adres-kalendar. Obshchaia rospys vsekh chynovnykh osob v gosudarstve, 1851. [Address-calendar. The general painting of all officials in the state, 1851]. *V Tipografii Imperatorskoi Akademii Nauk, Sankt-Peterburg*. Ch. 2 [in Russian]
4. Adres-kalendar. Obshchaia rospys vsekh chynovnykh osob v hosudarstve, na 1858 hod. [Address-calendar. The general painting of all officials in the state, 1858]. *V Tipografii Imperatorskoi Akademii Nauk, Sankt-Peterburg*. Ch. 2 [in Russian]
5. Alekseev, S.A., & Mikheeva Ts.Ts. (2008). Upravlenie guberniiami po «Nakazu gubernatoram» 1837 [Governance of the provinces on the “Order of the governors” 1837]. *Vestnik RUDN. Seryia Yuridicheskie nauki*, 2, 5-11 [in Russian]
6. Barmak, M.V. (2008). *Formuvannia vladnykh instytutiv Rosiiskoi imperii na Pravoberezhnii Ukraini (kinets XVIII – persha polovyna XIX st.)* [Formation of the power institutions of the Russian Empire in the Right-Bank Ukraine (end of the 18th - first half of the 19th century)]. Extended abstract of doctor's thesis. Lviv [in Ukrainian]
7. Gololobov, Ya.G. (Ed.). (1903). Ekaterynoslavskaiia huberniia. Pamiatnaia knizhka i adres-kalendar 1903 goda [Ekaterinoslav province. The memoir and the address-calendar of 1903]. *Typo-Litohrafiia Gubernskago pravleniia Ekaterynoslav*. Otd. 3 [in Russian]
8. Gololobov, Ya.G. (Ed.). (1900). Ekaterynoslavskaiia huberniia. Pamiatnaia knizhka i adres-kalendar 1900 goda [Ekaterinoslav province. The memoir and the address-calendar of 1900] *Typo-Litohrafiia Gubernskago pravleniia Ekaterynoslav*. Otd. 3 [in Russian]
9. Eroshkin, N.P. (1997). *Istoriia gosudarstvennykh uchrezhdenii dorevoliutsyonnoi Rossii* [History of state institutions of pre-revolutionary Russia]. Moscow [in Russian]
10. Kuchabskyi, O.H. (2010). Evoliutsiia administrativno-terytorialnykh system: teoretyko-metodolohichniy aspekt [Evolution of administrative-territorial systems: theoretical and methodological aspect]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, 1, 51-59 [in Ukrainian]
11. Lemish, N. (2008). Orhanizatsiia roboty zi sluzhbovymy dokumentamy v orhanakh derzhavnoi vlady Chernihivskoi hubernii v pershii polovyni XIX st. [Organization of work with official documents in state authorities of Chernihiv province in the first half of the 19th century]. *Arkhivy Ukrainy*, 5-6, 81-96 [in Ukrainian]
12. Lukashevych, V. (1999). Istoriia stvorennia kantseliarii heneral-hubernatora Katerynoslavskoho namisnytstva H. Potomkina (do dzhereloznavstva dokumentatsii z dilovodstva ostannoii chverti XVIII stolittia) [History of the establishment of the office of the Governor-General of Katerynoslav Province G. Potemkin (to the source study of documentation of the record keeping of the last quarter of the 18th century)]. *Pivdenna Ukraina XVIII – XIX st.*, 4, 159-166 [in Ukrainian]
13. Mesiatse slov i obshchii shtat Rosyiskoi imperii na 1832 [Mesiatse slov and the general state of the Russian Empire in 1832]. *V Sankt-Peterburge pri Imperatorskoi Akademii Nauk*. Ch. 2 [in Russian]

14. Mesiatseslov i obshchii shtat Rossiyskoi imperii na 1834 [Mesiatseslov and the general state of the Russian Empire in 1834]. *V Sankt-Peterburge pri Imperatorskoi Akademii Nauk*. Ch. 2 [in Russian]
15. Mesiatseslov i obshchii shtat Rossiyskoi imperii na 1836 [Mesiatseslov and the general state of the Russian Empire in 1836]. *V Sankt-Peterburge pri Imperatorskoi Akademii Nauk*. Ch. 2 [in Russian]
16. Mesiatseslov s rospysiu chynovnykh osob ili obshchii shtat Rossiiskoi imperii na leto ot Rozhdestva Khristova 1806 [Mesiatseslov with a list of officials or general staff of the Russian Empire for the summer of Christmas 1806]. *V Sankt-Peterburge pri Imperatorskoi Akademii Nauk*. Ch. 2 [in Russian]
17. Pamiatnaia knizhka Ekaterynoslavskoi gubernii na 1867 god. (1866) [Memorable book of Ekaterinoslav province for 1867]. *Ekaterynoslav: v tipografii gubernskogo pravleniia*, Ch. 1 [in Russian]
18. Gololobov, Ya.G. (Ed.). Pamiatnaia knyzhka i adres-kalendar Ekaterynoslavskoi gubernii na 1895 god (1894) [Memorable book and address-kalendar of Ekaterinoslav province for 1867]. *Typo-Lytohrafyia Hubernskaho pravleniia*, Ekaterynoslav [in Russian]
19. Panforova, M.A. (1999) Administratyvno-terytorialnyi ustroi Pivdenno-Skhidnoi Ukrainy naprykintsi XVIII – u pershii polovyni XIX st. [Administrative-territorial structure of Southeastern Ukraine at the end of the 18th - in the first half of the 19th century]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*, VII, 119-127 [in Ukrainian]
20. *Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii (1830)* [A complete collection of laws of the Russian Empire]. Saint Petersburg, XXVII [in Russian]
21. *Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii (1830)* [A complete collection of laws of the Russian Empire]. Saint Petersburg, XXVIII [in Russian]
22. Savchenko, I.V. (2004). *Administratyvno-terytorialnyi ustroi Pivdennoi Ukrainy (1775–1822 rr.)* [Administrative-territorial structure of Southern Ukraine (1775–1822)]. Candidate's thesis. Zaporizhzhia [in Ukrainian]
23. Samokhyna, N. (2010). Vitchyzniani «Hubernskie vedomosti» u koleksii hazetnykh vydan Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho [Domestic «Gubernskie Vedomosti» in the collection of newspaper editions of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, 55-58 [in Ukrainian]
24. *Svod zakonov Rossiiskoi imperii, poveleniem gosudaria imperatora Nikolaia Pavlovicha sostavlennyy (1857)* [A set of laws of the Russian Empire composed by the decree of the emperor Nikolai Pavlovich]. Saint Petersburg, Vol. 2, Ch. 1 [in Russian]
25. Tleush, V.M. (2016). Osoblyvosti orhanizatsii hubernatskoi vladyy v Katerynoslavskii hubernii [Features of the organization of the governor's power in Katerynoslav province]. *Hileia*, 109, 21-26 [in Ukrainian]
26. Shandra, V.S. (2009). Sovisnyi sud v Ukraini kintsia XVIII – pershoi polovyny XIX st.: struktura, sudovi praktyky ta arkhivni fondy [Conscious court in Ukraine in the late 18th and first half of the 19th century: structure, jurisprudence and archival funds]. *Ukrainskyi arkhеоhrafichnyi shchorichnyk*, 13-14, 532-554 [in Ukrainian]

Тлеуш Віктор Махмутович

Аспірант

Запорізький національний університет

69600, м.Запоріжжя, вул. Жуковського, 66

Tleush Viktor

Postgraduate student

Zaporizhzhia National University

66, Zhukovskogo Str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine

Email: tleush@i.ua

ORCID: 0000-0002-4684-3439

Цитування: Тлеуш В. М. Формування мережі губернських установ Катеринославської губернії у XIX столітті / В. М. Тлеуш // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 8. – С. 85-93.

Citation: Tleush, V.M. (2018). Formuvannia merezhi hubernskykh ustanov Katerynoslavskoi hubernii u XIX stolitti [Formation of the network of the Katerynoslav province's authorities in the XIXth century]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(8), 85-93.

Стаття надійшла / Article arrived: 11.08.2018

Схвалено до друку / Accepted: 21.08.2018